

Integrovaná výuka cizího jazyka a odborného předmětu - CLIL

SBORNÍK Z KONFERENCE

Integrovaná výuka cizího jazyka a odborného předmětu - CLIL

sborník z konference

Texty tohoto Sborníku recenzovala Mgr.Gabriela Klečková, Ph.D., FPE ZČU v Plzni.

Praha, Výzkumný ústav pedagogický v Praze, červen 2011, 1. vydání

ISBN: 978-80-87000-85-4

1.	Slovo úvodem.....	4
2.	Prezentace a přednášky.....	5
	2.1 CLIL - Co to vlastně je?	
	Mgr. Michaela Čaňková, AMATE.....	5
	2.2 Jak se realizuje výuka metodou CLIL?	
	Phil Ball, Federace baskických škol.....	6
	2.3 CLIL Essentials - e-learningový kurz o principech CLIL	
	Mgr. Naděžda Vojtková, MU Brno.....	10
	2.4 Integrovaná výuka - mýty a fakta o CLIL	
	Mgr. Lenka Tejkalová, PedF UK Praha.....	11
	2.5 Učitel metody CLIL	
	doc. RNDr. Jarmila Novotná, CSc., PedF UK Praha.....	14
	2.6 ECML - European Centre for Modern Languages a CLIL	
	PhDr. Irena Mašková, MŠMT.....	17
3.	Realizované workshopy.....	18
	3.1 „Thinking Hats“ aneb jak začít s CLIL	
	Mgr. Naděžda Vojtková, MU Brno.....	18
	3.2 Školení učitelů a výukové materiály v rámci CLIL	
	Phil Ball, Federace baskických škol.....	21
	3.3 Hodnocení a metoda CLIL v humanitních předmětech	
	Mgr. Michaela Čaňková, AMATE.....	23
	3.4 Hodnocení a metoda CLIL v přírodovědných předmětech	
	doc. RNDr. Jarmila Novotná, CSc., Mgr. Lenka Tejkalová, PedF UK Praha.....	24
4.	Ozvěny účastníků konference.....	26
5.	Medailony prezentujících.....	27

1. Slovo úvodem

Vážení učitelé,

do ruky se Vám dostává sborník z konference k integrované výuce cizího jazyka a odborného předmětu, která byla určena především pro 2. stupeň základní školy a nižší stupeň víceletého gymnázia. Rádi bychom Vám touto cestou zprostředkovaly poznatky a zkušenosti, se kterými se účastníci, přednášející i lektoři mohli seznámit a obohatit svoji (začínající) CLIL praxi. Za realizaci konference chceme poděkovat zejména Britské radě, bez jejíhož příspěvní by konferenci nebylo možné pořádat jako mezinárodní akci.

CLIL čili Content and Language Integrated Learning se v současné době realizuje již na několika českých základních a středních školách a začíná se dostávat do povědomí širší veřejnosti. Naším cílem je výuku CLIL podporovat nejen skrze příspěvky a materiály na Metodickém portálu www.rvp.cz, ale také prostřednictvím přímého setkávání s učiteli - hlavními aktéry vzdělávacího procesu.

V letošním roce VÚP nabízí školení CLIL učitelům humanitních i přírodovědných předmětů, spolupracuje s několika školami na způsobech integrace do školních vzdělávacích programů a mj. tvoří praktické příklady do výuky CLILu v anglickém, německém a francouzském jazyce. Cílem těchto celoročních snah je zpracovat příručku, která bude pro ředitele i pedagogy návodem, jak CLIL systematicky zavádět a uplatňovat na škole.

Konference otevřela nosná témata CLILu, a přispěla tak k odborné diskuzi o jeho definování, načrtla perspektivy CLILu v českém prostředí. Věříme, že texty zahrnuté do tohoto sborníku pomohou vysvětlit určité nejasnosti, se kterými se metodologie CLILu v českém prostředí potýká.

Přejeme Vám, aby byly načerpané vědomosti přínosné pro praktickou realizaci Vaší výuky.

Tereza Šmídová a Kamila Sladkovská
Výzkumný ústav pedagogický v Praze

2. Prezentace a přednášky

2.1 CLIL - Co to vlastně je?

Mgr. Michaela Čaňková

Anotace: Když se zeptáte na obsah výrazu CLIL, někomu se vybaví bilingvní školy (u nás střední školy gymnaziálního typu), kde se vybrané předměty učí v cizím jazyce. Někdo jiný si vyloží akronym jako spojení obsahu a jazyka. A pak jsou tu ti, kteří odmítnou CLIL jako další módní záležitost. Co se tedy vlastně skrývá za touto novou metodou učení se a výuky cizího jazyka? A lze metodu CLIL používat pro výuku?

Text přednášky: Již na počátku své učitelské dráhy, někdy v 70. letech, jsem poznala, že ve svých hodinách angličtiny učím současně obsah různých vzdělávacích oborů. Tak do jisté míry učitelé jazyků jsou a byli i učitelé obsahu výuky. Totéž nešlo ovšem říct o učitelích nejazykových oborů. A samozřejmě, termín CLIL tehdy neexistoval. Termín CLIL je akronym, který se od roku 1994 používá jako zastřešující termín pro výuku, která má dva cíle, a to cíle obsahové a jazykové. CLIL je v současnosti tzv. buzz word a **používání této metody se prosazuje po celém světě**. Stále však není ustálený názor, jaký má být podíl obsahu a jazyka v jedné vyučovací hodině. Obecně se vychází z místní situace a totéž se týká způsobu výuky a hodnocení, které se mohou lišit nejen na úrovni zemí, ale i uvnitř jedné země i jednotlivých škol.

V průběhu historie se jazyky učily různými metodami. Např. Heinrich Schliemann s úspěchem používal memorování. Pro pozdější generace byla prioritou znalost mluvnice a translativní metoda výuky, důraz na komunikaci byl druhořadý. Naopak koncem 60. a začátkem 70. let 20. století, kdy se svět politicky i kulturně otevřel, se do popředí dostala komunikační metoda výuky. Dnes, v 21. století je opět nutné přizpůsobit výuku jazyků změnám okolo nás a metoda CLIL je jednou z nových možností, jak jazyky učit. Totéž potvrzuje prof. Susan Hillyard, která stojí v čele časopisu LACLIL.

V Evropě kromě Finska se CLIL silně prosadil v Polsku, Rakousku a Španělsku. Pokud vezmeme v úvahu českou populaci a její znalost cizích jazyků, respektive angličtiny, je evidentní, že se lišíme, a tudíž budeme muset zvolit skromnější postup v používání metody CLIL. MŠMT, NIDV a VÚP v minulých letech i letos připravují programy a výukové materiály, které by učitelům měly v CLILu pomoci.

V našich podmínkách se zpočátku uplatňují tzv. language showers, zejména na 1. stupni základních škol, později dojde na integrované předměty (celé hodiny vyučované CLILem). Volba vhodného obsahu vychází z vlastností vzdělávacího oboru, zvláště v oblasti názornosti a konkrétnosti obsahu. CLIL by měl být vyučován učiteli s aprobací v jazykovém či nejazykovém předmětu (ideální je spojení obou oborů), potom se jedná o tzv. hard CLIL. Učebnice jazyků v poslední době reagují na CLIL a přirozeně zahrnují do svého obsahu stránky věnované mezipředmětovým přesahům. Potom se jedná o tzv. soft CLIL (např. série Read and Discover z Oxford University Press, jejíž materiál jsme si během prezentace v tzv. language showers vyzkoušeli).

Metoda CLIL by neměla znamenat strach z neznámého, naopak možnost, jak rozšířit prostor přirozeného a smysluplného používání jazyka, které povede k jeho osvojení.

Phil Ball

Anotace: Školní výuka se často realizuje pomocí metody CLIL, ale velmi málo lidí nebo publikací se pokusilo ukázat, jak a proč CLIL funguje. Jak se metoda realizuje na úrovni učební aktivity a jak na úrovni výukové jednotky? Přednáška se zaměřila na aspekty toho, jak může být jazyk a neязыkový obsah úspěšně propojen a co máme na mysli „obsahem“ v CLIL. Rovněž se zabývala odlišnými pohledy učitelů cizího jazyka a učitelů odborného předmětu a tím, jak vytvořit model pro úspěšnou spolupráci učitelů v CLIL.

Text přednášky: Prezentace měla za cíl ukázat, jak funguje obsahově a jazykově integrované vyučování (CLIL). Proto byla vystavena na základních otázkách, které oscilují mezi trojúhelníkem tří vět s klíčovým „proč“.

1. Proč právě nyní?
2. Proč používat metodu CLIL?
3. Proč tato metoda funguje?

1. Proč právě nyní?

V prvé řadě nás zajímají příčiny popularity metody CLIL, která zjevně prožívá svůj rozmach na mnoha místech po celém světě. Tyto příčiny jsou v zásadě trojího druhu: pragmatické, příčiny související s proměnou jazykového prostředí ve světě, a konečně příčiny charakteru kognitivního a vzdělávacího.

a) Co se týká **pragmatických** příčin, je možno uvést, že běžný školní rozvrh v současnosti obsahuje velké množství různých předmětů. Dříve byla však situace jednodušší. V dnešním mnohojazyčném světě očekáváme, že se kromě všech klasických předmětů v učebním plánu najde místo pro dva až tři cizí jazyky, informatiku, občanskou výchovu, případně i pro náboženství či etiku. V běžném týdenním rozvrhu o 30 hodinách jednoduše není dost prostoru pro to, aby se všem těmto předmětům dostalo adekvátního množství času. Jedním z možných řešení je vyučovat některé předměty v jiném než rodném jazyce. Metodu CLIL využívají při vytváření učebních plánů v menším či větším rozsahu školy po celé Evropě, přirozeně za předpokladu, že to podle obecného názoru nesnižuje úroveň znalostí dosažených v daných předmětech.

b) Co se týče **změn**, stává se podpora vícejazyčného vzdělávání stále více normou, zejména pak v Evropě. Příčinou je větší mobilita pracovní síly a odstraňování překážek, které jsou jí kladeny. Na tyto změny musely vlády jednotlivých zemí reagovat. V některých zemích se přizpůsobili více než v jiných (například poskytováním jazykové podpory přistěhovalcům); ukázalo se však, že metoda CLIL je pro tuto oblast obecně přínosná. CLIL může učitelům pomoci plánovat jazykovou podporu v rámci kurikula. Užitečnost CLILu potvrzuje také to, že se angličtina stala společným dorozumívacím jazykem, lingua franca, do té míry, že se spíše než „jazykem“ stala „nástrojem“ (Graddol) pro rozvoj něčeho jiného - „základní dovednosti“. Toto tvrzení je neobvyklé, ale pravdivé. Metodu

CLIL bychom neměli vnímat pouze v souvislosti s angličtinou, neboť ji lze použít v libovolném jazyce. Současná celosvětová převaha angličtiny ve velkém množství médií však nevyhnutelně znamená, že s rozmachem metody CLIL bude spojován primárně tento jazyk.

c) Pokud jde o aspekty **vzdělávací a kognitivní**, jsou ze vzdělávacích systémů několika zemí (Nizozemsko, Španělsko, Rakousko, Itálie, Finsko aj.) hlášeny pozitivní výsledky, a to bez ohledu na rozsah a sociokulturní kontext zavádění metody CLIL. Jsou-li při zavádění metody CLIL dodrženy určité podmínky, je výuka jednotlivých předmětů pomocí cizího jazyka přinejmenším stejně kvalitní, ne-li kvalitnější. Že tomu tak je, dokazují například výsledky baskického projektu „Eleanitz“. Kognitivní přínos vícejazyčného vzdělávání je znám (viz profesor H. B. Beardsmore), přesto je v tomto ohledu potřebný další výzkum. Ukazuje se, že charakteristiky, které vykazují studenti vícejazyčné výuky, jsou v souladu s trendem „nadoborových kompetencí“ a plurilingvismu, které iniciovala Evropská unie. V nejzákladnějším smyslu se zdá, že pracují-li žáci v cizím jazyce, jsou nuceni více přemýšlet a analyzovat, třídít a analyzovat, neboť si nevystačí s pouhým memorováním.

2. Proč používat metodu CLIL?

Každý kraj či země může mít pro zavádění metody CLIL vlastní důvody. Existuje rozdíl mezi „soft“ a „hard“ (neboli slabou a silnou) verzí metody. V první zmíněné je hlavním faktorem jazyk a výuka, jež nejspíše probíhá v rámci jazykového učebního plánu (v jazykových hodinách). Druhá je pak zaměřena na konkrétní předmět; hlavním cílem výuky je vysvětlit a pochopit koncepty a metody spojené s tímto předmětem. Jazyk je v tomto případě „prostředkem“.

Vzhledem k velkým rozdílům v kontextu použití metody CLIL je třeba její úspěch (či neúspěch) posuzovat **v souvislosti s explicitními cíli** stanovenými pro její zavedení. Bez těchto cílů zavádění metody CLIL nejen postrádá smysl, ale je dokonce nebezpečné; výsledek navíc nelze skutečně posoudit. Jako příklad může sloužit Španělsko, kde žáci potřebovali být v delším kontaktu s angličtinou, a proto je za tímto účelem využívána metoda CLIL. Podařilo se „zabít dvě mouchy jednou ranou“; zlepšit jazykové znalosti a současně vyučovat příslušné předměty (stejně dobře nebo lépe než v mateřském jazyce). V Nizozemsku, kde je jazykový kontext zcela odlišný (a kde anglicky mluví téměř každý), se liší i cíle zavádění metody CLIL. Může jít například o „doladování“ odborného jazyka spojeného s obsahovými předměty (CALP) a jeho aktivního použití. Úspěch či neúspěch lze posuzovat pouze oproti těmto základním principům.

V rámci systému výuky však mohou existovat i další důvody pro využití metody CLIL. Její zavádění do systémů školství často znamená nové zaměření odborné přípravy učitelů (profesní rozvoj); je třeba rovněž získat a podporovat autory potřebných materiálů. Zdá se, že tato metoda podporuje přístup ke vzdělání, který je více zaměřen na procesy, na metodiku a na způsob, jakým se žáci učí. Často napomáhá v odstraňování starých transmisivních přístupů, kdy učitel mluví a žáci naslouchají. Do centra zájmu kurikula staví žáky - nebo se o to alespoň snaží. **Díky metodě CLIL si učitelé jednotlivých předmětů více uvědomují vliv jazyka a mluveného projevu v daných předmětech.**

Při použití „soft“ verze tato metoda také mění zastaralý koncept PPP (presentation, practice, production) ve výuce jazyků, protože převrací pořadí jednotlivých fází - fáze prezentace, procvičení

a aktivní použití látky. Při využití metody CLIL žáci jazyk aktivně používají ještě předtím, než v něm získají skutečnou kompetenci; jeví se však, že tento přístup lépe odpovídá nejčistší formě teorii výuky založených na komunikativním přístupu. Metoda CLIL poskytuje pro cizojazyčnou výuku náměty a podnětná témata, o kterých žáci mohou diskutovat.

3. Proč tato metoda funguje?

Metoda CLIL funguje, protože je efektivnější používat jazyk pro přirozenou komunikaci. Klasické jazykové kurzy „zotročují“ tematický obsah ve prospěch jazyka. Příkladem – studujete-li téma „Globální oteplování“ v jazykové učebnici, je skutečným cílem například naučit se podmínkové věty druhého typu („Kdybych mohl, snížil bych emise oxidu uhličitého.“), zatímco v prostředí metody CLIL globální oteplování studujete proto, abyste zachránili svět! Metoda CLIL poskytuje skutečné důvody pro používání cílového jazyka.

Metoda CLIL je rovněž vhodná pro pochopení **interkulturních vztahů**. Jsou-li děti zvyklé pracovat v cizím jazyce, je pro ně jistě méně náročné cestovat do zahraničí a studovat tam. Podle rakouského výzkumu CLIL napomáhá zlepšení studijních **výsledků chlapců**. Zdá se, že chlapci upřednostňují vnější motivační faktor „obsahu“. Metoda CLIL pomáhá lidem hovořit, protože jim poskytuje lepší reálně využitelná **témata** k hovoru. Podle všeho též posiluje učení osvojováním, což platí obzvláště pro jazyk, protože při využití metody CLIL jsou jazykové konstrukce často bohatší a hůře odhadnutelné, což vede k širšímu využití „nepřímého“ učení (Dalton-Puffer, Rakousko).

Během přednášky také zazněly výsledky projektu Eleanitz. V konečné fázi tohoto baskického projektu byly experimentální a kontrolní skupiny testovány po deseti letech. Experimentální skupiny (u nichž probíhala výuka společenských věd v angličtině) dosáhly výrazně lepších výsledků než žáci, u kterých výuka probíhala v rodném jazyce. Obzvláště tomu tak bylo v případě otázek, jež vyžadovaly prokázání sociálněvědních dovedností a použití promluvy, analýzy a argumentace. Díky těmto výsledkům byla metoda CLIL v Baskicku zahrnuta do studijních plánů. Nepřímým důsledkem využití integrace výuky obsahu a jazyka bylo i zlepšení výuky v baskičtině. To ukazuje, že metoda CLIL může být dokonce „**katalyzátorem změn**“ v celém vzdělávacím systému.

Definici metody CLIL lze shrnout pomocí **pěti zásad**:

1. zásada - Posloupnost konceptů. Výukové materiály musejí obsahovat významný prvek posloupnosti konceptů, podobně jako při standardní výuce daného předmětu. Tyto koncepty přitom logicky navazují jeden na druhý. Pro jazykovou výuku je naproti tomu charakteristická naprostá absence takové posloupnosti.

2. zásada - Upřednostňování konceptů. Kritéria hodnocení porozumění daným materiálům a osvojení si příslušných znalostí musejí být primárně založena na koncepčním nebo procedurálním obsahu (založeném na dovednostech).

3. zásada - Jazyk jako prostředek. Jazyk není hodnocen jako samostatná entita, ale jako prvek, který je klíčovým prostředkem k dosažení cílů týkajících se aktivního použití dané látky. Jazyk je přirozenou součástí projevu spojeného s konceptem obsahu. Zároveň je komunikace výsled-

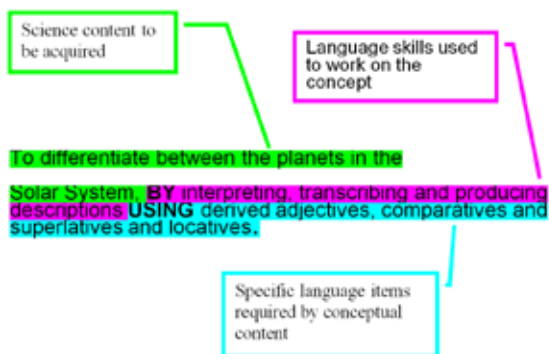
kem činností vycházejících z tzv. task-based methodology (výuková metoda vycházející z plnění úloh).

4. zásada - Specifický návrh úloh. Didaktické materiály jsou zpracovány s použitím konkrétních/jiných vzorů návrhu úloh, v němž projde obsah rozsáhlejším procedurálním rozбором (úpravy, selekce informací, vypuštění a přidání informací aj.), než jaký by byl standardně předpokládán pro materiály v rodném jazyce. Jazyková podpora je začleněna do využití výukových opor (= scaffolding) nebo zasazena do textu.

5. zásada - Tři základní prvky aktivity. Výsledný cíl aktivity s využitím metody CLIL musí být vyjádřen třemi základními charakteristikami: Na počátku je koncepční cíl, který je uskutečněn prostřednictvím procedurálního rozhodnutí. Jako podpůrný prostředek je využit jazyk, vycházející z daného projevu.

Níže je uveden příklad CLIL aktivity, který ilustruje koncepční (conceptual), procedurální (procedural) a jazykový (linguistic) obsah.

The „trinity“ objective (Ball, P. OneStopEnglish, Macmillan, 2009).

Literatura:

BAETENS-BEARDMORE, H. Multilingualism, Cognition and Creativity. *International CLIL Research Journal*, Vol. 1, 2008, s. 4-19.

GRADDOL, D. *English Next*. British Council Publications, 2006.

CUMMINS, J. Cognitive/Academic Language Proficiency, Linguistic Interdependence, the Optimum Age Question and Some Other Matters. *Working Papers on Bilingualism*, No. 19, 1979, s. 121-129.

DALTON-PUFFER, C. Content and language integrated learning in Austrian classrooms: Applied linguistics takes a look. *Views*, 11 (1-2), 2002, s. 4-26. Dostupné na: http://www.univie.ac.at/Anglistik/views/02_1&2/CDP.PDF [26. 10. 2004]

Mgr. Naděžda Vojtková

Anotace: Prezentace představila nový on-line kurz *Teaching English - CLIL Essentials* z dílny autorů Britské rady, který bude organizován a realizován jako blended-learning kurz, tj. kombinovanou formou prezenční výuky a e-learningu. Výzkumným ústavem pedagogickým v Praze. Kurz je určen učitelům neязыkových předmětů na základních a středních školách, kteří chtějí používat metodu CLIL ve výuce svých předmětů. Přednáška nás seznámila s cíli kurzu, sylabem, časovou náročností a požadavky na úspěšné absolvování kurzu. Část prezentace byla také věnována způsobům výuky ve virtuálním prostředí.

Text přednášky: 40hodinový kurz v anglickém jazyce byl připraven odborníky - učiteli, kteří mají zkušenosti s výukou metodou CLIL. Kurz využívá virtuálního vzdělávacího prostředí Moodle a bude moderován vyškoleným moderátorem. Pro učitele s jazykovou úrovní angličtiny minimálně B1+ podle Společného evropského referenčního rámce pro jazyky je kurz přístupný na Metodickém portálu www.rvp.cz. Kurz vychází z požadavků mezinárodní zkoušky TKT CLIL modul (Teaching Knowledge Test je test odborných znalostí učitele, vytvořený Cambridge ESOL), kterou případní absolventi kurzu mohou složit.

Účastníci kurzu po prvním prezenčním setkání, na kterém budou motivováni pro CLIL, blíže se seznámí s prací ve virtuálním prostředí, ostatními účastníky a přihlásí se do kurzu, budou postupně procházet všech 20 modulů kurzu e-learningovou formou výuky. Každý modul nabízí nejrůznější formy práce v prostředí Moodle, např. diskuze ve fórech, interaktivní cvičení, hodnocení různých aktivit a příprav na hodiny, sledování nahrávek z hodin, reflektivní deníky, konstrukce wikis ve spolupráci s ostatními účastníky atd. Kurz poskytne základní informace o metodě CLIL a tím, že se účastníci budou aktivně podílet na tvorbě jednotlivých částí, pomáhá CLILu lokalizovat se v našem vzdělávacím kontextu.

Cílem je seznámit se s principy obsahově a jazykově integrované výuky, s jejím teoretickým zázemím a praktickým využitím. Absolventi kurzu získají praktické návody a metody, které jim pomohou při plánování a vedení výuky metodou CLIL v odborném předmětu a zároveň podpoří žáky v osvojování si cizího jazyka.

Mgr. Lenka Tejkalová

Anotace: Integrovaná výuka je vyústěním mnoha různorodých pedagogických trendů a podobně jako řada inovativních přístupů je opředena řadou mýtů. Přednáška stručně představila historii a vývoj integrované výuky a názorů na ni, poodhalila realitu za některými mýty týkajícími se výuky v cizím jazyce. Zaměřila se na cíle a efektivitu integrované výuky i na některé organizační problémy, které její implementaci provázejí.

Text přednášky: Termín CLIL je v poslední době velmi často užíván ve spojitosti se slovy jako „efektivní“, „inovativní“, či „plurilingvní“. Doba, kdy ve vědecké komunitě převládá názor, že „jestliže dítě žije ve dvou jazykových systémech najednou..., tím hůře pro dítě, jeho intelektuální a duševní vývoj není díky tomu zdvojnásoben, ale rozpuřen“ (Laurie, 1890), je dávno za námi. Bilingvní i integrovaná výuka odborného předmětu a jazyka se stávají běžnou součástí řady školských systémů.

Tato přednáška si kladla za cíl vyprovokovat otázky, které s sebou CLIL nutně nese, představila CLIL v kontextu současného výzkumu, a nabourala tak některé mýty, které s integrovanou výukou souvisejí. Zkratka CLIL je geniální mimo jiné v tom, kolik nabízí témat k zamyšlení a jak komplexně popisuje nástrahy, které integrovaná výuka skrývá.

C - Content, zastřešuje odborný obsah: tedy vše od pracovní výchovy na prvním stupni přes zeměpis pro osmou třídu až po molekulární biologii na univerzitě. Je úžasné, jak široký záběr C má, ale při práci s jednotlivými materiály a informacemi o CLIL bychom si vždy měli uvědomit, že jednotlivé postupy mohou, ale nemusejí vždy být přenositelné mezi různými předměty.

L - Language, naplňuje funkci CLIL jako nástroje pro dosažení ideálu plurilingvní Evropy. Naproti většina informací, se kterými se však běžně setkáváme, se týká angličtiny. To je pochopitelné, vždyť angličtina je novodobou „lingua franca“, přesto se však o dalších jazycích, natožpak jazycích minoritních, ve vztahu ke CLIL příliš nehovoří ani nepíše.

I - Integrated, je část, kde se CLIL chytá do pasti své vlastní definice. Na jednu stranu integruje, je přímo definován jako přístup, který má za cíl rovnováhu mezi jazykem a obsahem - a přesto se o CLIL často píše specificky jako o metodě pro výuku cizího jazyka, vyzdvihuje se zejména jeho přínos pro rozvoj komunikačních dovedností, jako by obsah zůstával v pozadí, nebo, ještě hůře, jako by šlo o příbuzného, o kterém se u rodinného oběda raději nemluví. Otázka není, co integrovat, otázkou zůstává, jak. A je vůbec možné rovnováhu dosahovat? Jak zajistit, aby nutná nerovnováha v jednotlivých hodinách, modulech nebo projektech CLIL vyústila v žádanou celkovou rovnováhu odborného předmětu a cizího jazyka? Integrace tak v sobě skrývá více otázek než odpovědí.

A konečně **L - Learning**, učení se. Žáci jsou až na konci celého procesu: Má-li se měnit, vyvíjet nebo stát integrovaným učením, musí takové být i vyučování, plánování, materiály, hodnocení, proces přípravy učitelů. Finální L tak zastupuje celý komplexní proces vzdělávání, a to hned na několika úrovních.

Je složité hodnotit celkový přínos CLIL a obdobných přístupů, natož je mezi sebou srovnávat. Existuje řada nezávislých studií zaměřených na jednotlivé složky CLIL: jazyk, obsahovou složku a kognitivní a afektivní rovinu. Přestože pocházejí z nejrůznějších zemí a zaměřují se na různé formy implementace CLIL, přínášejí podobné výsledky.

Výzkumy potvrzují pozitivní vliv CLILu na rozvoj kognitivních kompetencí a zdůrazňují jeho motivační potenciál. Blakemore a Frith (2005) a Novotná a Hofmannová (2003) prokazují, že během integrované výuky se kognitivní procesy žáků liší od výuky v mateřském jazyce a zahrnují mentální manipulaci s jiným typem symbolů. To vede k rozvoji kognitivních a metakognitivních strategií žáků. Stohler (2006) ve svém výzkumu pozoruje, že adolescentní žáci zařazení do programů CLIL častěji prokazují (ve srovnání s vrstevníky) pozitivní přístup k učení, vyšší sebehodnocení, otevřenost k cizím kulturám. Vollmer (2006) prokazuje, že žáci v programech CLIL pracují na úlohách vytrvaleji, a pozoruje u nich vyšší stupeň snášení frustrace z počátečního neúspěchu. Coyle (2006) shrnuje, že CLIL rozvíjí sebedůvěru žáka spolu s komunikačními dovednostmi, rozvíjí kompetence k řešení problémů, zvyšuje dovednosti učení se, motivuje a posiluje nezávislost žáků, rozvíjí schopnost soustředění a buduje pozitivní postoje a vnitřní motivaci k učení.

Jako hlavní přínos CLIL pro jazyk uvádějí Marsh (2000) a Coyle (2006) vedle intenzivní expozice jazyka především přirozený kontext pro jeho využití, který obsahová složka přináší. Naiman tvrdí, že žáci, kteří se účastní výuky odborných předmětů v cizím jazyce, projevují v tomto jazyce větší plynulost a širší slovní zásobu. Lepší komunikační kompetenci účastníků některého z typů CLIL oproti standardní výuce cizího jazyka potvrzují například Wesche (2002), Dalton-Puffer (2006). Day a Shapson (1996) a Van de Craen (2006) potvrzují, že „CLIL-žáci“ dosahují v odborných předmětech lepších výsledků než jejich vrstevníci, pokud testování probíhá v mateřském jazyce. Ke stejnému výsledku dochází Huibregtse (2001).

I při čtení takto pozitivních výsledků je třeba si nepřetržitě klást otázky, např.: Jakou další motivaci měli žáci v daném předmětu? V jakém jazyce probíhalo testování? Jak vypadaly jednotlivé hodiny, jak se lišily od standardních hodin? Jak vypadala příprava učitelů? Nezapomněli autoři výzkumu uvést, na kterém stupni výuka probíhala, jak byla organizována apod.?

Tato přednáška v žádném případě neměla snižovat význam a přínos integrované výuky. Jejím cílem bylo provokovat, upozorňovat na různé pohledy, alespoň zpochybnit mýty jak negativní, tak pozitivní. Jak uvádí Leisen (1999), CLIL využívá takové metody, které by prospěly každé vyučovací hodině. Existuje totiž ještě jedna rovina CLIL, kterou bychom neměli přehlížet: CLIL je obrovská výzva pro učitele a další účastníky vzdělávacího procesu, výzva měnit metody, hledat cesty, hledat nástroje. A to přesně je CLIL – nikoli co budeme integrovat, ale jak to uděláme.

Literatura:

BLAKEMORE, S., FRITH, U. The Learning Brain : Lessons for Education: A Précis. *Developmental Science*, 8(6), 2005, s. 459-471

COYLE, D. Developing CLIL : Towards a Theory of Practice in. *APAC Monograph 6*. Barcelona, 2006, s. 5-28

DALTON-PUFFER, Ch., NIKULA, T. (eds.) Current Research on CLIL. *Special issue of VIEWS (Vienna English Working Papers)*, 3, 2006

DAY, E. M., SHAPSON, S. M. *Studies in Immersion Education*. Clevedon : Multilingual Matters, 1996

HUIBREGTSE, I. *Effecten en didactiek van tweetalig voortgezet onderwijs in Nederland*, Dissertation IVLOS, University of Utrecht, 2001.

LAURIE (1890). In BAKER, C., PRYS JONES, S. *Encyclopaedia of Bilingualism and Bilingual Education*. Clevedon: Multilingual Matters, 1998, s. 62

LEISEN, J. *Der deutschsprachige Unterricht. Fremdsprache Deutsch*. Stuttgart : Klett Verlag, 1999

MARSH, D., LANGÉ, G. (eds.) *Using Languages to Learn and Learning to Use Languages*. University of Juväskylä, 2000

NOVOTNÁ, J., HOFMANNOVÁ, M. Context-dependent Learner Comprehension Strategies. Mathematics Taught in English to Czech Learners. In NOVOTNÁ, J. (ed.) *SEMT 03*. Praha : PedF UK, 2003, s. 117-120. ISBN 80-7290-132-X

STOHLER, U. *The acquisition of knowledge in bilingual learning: an empirical study on the role of language in content learning*. Prezentováno na CLIL-Com Conference, Helsinki, 2006.

VAN DE CRAEN, P., et al. An interdisciplinary research approach to CLIL learning in primary schools in Brussels (2006). In DALTON-PUFFER, CH., SMIT, U. (eds.) *Empirical perspectives on CLIL classroom discourse*, Frankfurt : Lang, 2007

VOLLMER, H. J., et al. *Subject-specific competence and language use of CLIL learners: The case of geography in grade 10 of secondary schools in Germany*. Prezentováno na ESSE8 Conference, London, 2006

WESCHE, M. B. Early French immersion: How has the original Canadian model stood the test of time? In BURMEISTER, P., PISKE, T., ROHDE, A. (eds.) *An Integrated View of Language Development: Papers in Honor of Henning Wode*. Trier : WVT - Wissenschaftlicher Verlag, 2002, s. 357-379

doc. RNDr. Jarmila Novotná, CSc.

Anotace: Jednou z nejdůležitějších otázek pro realizaci vyučování formou CLIL je otázka vzdělání a kompetencí učitelů pro CLIL. Mají být učitelé v tomto případě rodilí mluvčí, kteří získali vzdělání v daném neязыkovém oboru, nebo jimi mají být učitelé - odborníci v daném neязыkovém oboru schopní cizí jazyk aktivně používat, ale bez speciálního jazykového vzdělání, nebo jimi mají být jazykoví specialisté bez odpovídajícího vzdělání v odborném předmětu? Na základě zkušeností z již realizované výuky CLIL se ukazuje, že budoucnost je nejspíše tam, kde vyučující má požadované vzdělání jak v příslušném jazyce, tak i v odborném předmětu. Jednou z klíčových otázek přípravy učitelů pro CLIL je profesionální kompetence. Přednáška byla zaměřena na otázku kompetencí učitele CLIL a možnosti, jak je získat a rozvíjet.

Text přednášky: Je důležité věnovat se otázce kompetencí učitelů pro realizaci *Content and Language Integrated Learning (CLIL)*. Je to komplexní otázka, která zasahuje do mnoha oblastí vzdělávacího procesu. Je jí věnována značná pozornost v celosvětovém měřítku, o čemž svědčí nejen publikace na toto téma prezentované na národních i mezinárodních konferencích, ale i mezinárodní projekty. Jako příklad uvedme projekt *CLIL across contexts: A scaffolding framework for teacher education (128751-CP-1-2006-1-LU-Comenius C21)*. Z tohoto projektu, v němž byla Univerzita Karlova - Pedagogická fakulta jedním z partnerů, také vycházíme v dalším textu, věnovaném kompetencím učitelů pro CLIL.

Za základní pro přípravu učitelů pro CLIL je považováno **osm oblastí**:

1) Identifikace potřeb žáka: Žák je hlavní osobou každého vzdělávacího procesu. Zázemí, zájmy, přístup, styl učení se, motivace apod. jsou u žáků CLIL, podobně jako u všech žáků, značně rozmanité. Takové individuální faktory hrají klíčovou roli jak ve výuce odborného předmětu, tak i cizího jazyka. Učitel si musí být těchto rozdílů vědom a musí podle toho plánovat své hodiny.

2) Plánování: Plánování efektivní výuky a studia v jakémkoli předmětu vyžaduje nejen znalosti v oblasti příslušného předmětu, ale rovněž znalost cílové skupiny žáků, znalost studijního programu, očekávané cíle dosažení dovedností a znalost efektivních pedagogických přístupů k výuce příslušného předmětu. Tento vysoce komplexní proces zahrnuje hlavně specifikaci výukových cílů, vytvoření vývojové posloupnosti učebních událostí, organizaci a řízení těchto událostí, výběr vhodných materiálů a identifikaci možností hodnocení a specifikaci postupů hodnocení.

3) Multimodalita: Tato oblast se týká několika možných způsobů nebo stylů, jimiž se osoba učí nebo jimiž učitel oslovuje své žáky. Většinou se zabývá konkrétním kontextem a konkrétní komunikační situací. Oblast multimodality může být nejlépe ilustrována modalitou vizuálního, sluchového, kinestetického a hmatového vnímání. Ve výuce formou CLIL, kde jedním

z cílů je rozvíjet další jazyk žáků, mají verbální a neverbální formy informace stejnou důležitost – jeden způsob vyjádření upevňuje a rozšiřuje způsob druhý.

4) Interakce: Díky duálnímu zaměření na cíle výuky obsahu a jazyka CLIL vyžaduje vysokou úroveň interakce ze strany učitelů. Musejí mít neustále na mysli používání jazyka jako nástroje pro rozvoj vědomostí a myšlení v oblasti obsahu a musejí si být vědomi toho, jak rozvíjet jazykové dovednosti svých žáků. Učitelé CLIL by měli žákům poskytovat možnosti podílet se na interakcích různými způsoby, nikoli pouze odpověďmi na otázky učitelů.

5) Hodnocení: Hodnocení může být efektivní, pouze pokud uspěje ve vytvoření skutečné studijní komunity mezi žáky a učiteli. V hodinách CLIL je hodnocení ve velké míře spojeno s vrstevnickým hodnocením a sebehodnocením a mělo by probíhat ve formě dynamického, neustále se vyvíjejícího procesu. Předmětem hodnocení musí být obsah i jazykové dovednosti, které byly získány v daném studijním období.

6) Předmětová gramotnost: Pro učitele CLIL je nezbytné uvědomovat si charakteristiku různých oblastí, s nimiž se studenti budou setkávat v odborných předmětech. Tyto oblasti často využívají specializovaný jazyk, který se liší od každodenního jazyka. V kontextu CLIL, kde je nutno řešit jak znalost předmětu, tak i znalost jazyka, je podstatné předmětové gramotnosti věnovat velkou pozornost.

7) Spolupráce a reflexe: V mnoha kontextech CLIL se od učitelů obsahu a učitelů jazyka vyžaduje, aby pracovali společně a vyměňovali si nápady. Je důležité, aby byla budována důvěra a vzájemný respekt zúčastněných učitelů, aby jejich individuální znalosti a dovednosti mohly být využity ve prospěch žáků. Důležitý faktor programu spolupráce je společné plánování. Dobrých výsledků je dosahováno např. při spolupráci učitelů nejen v rámci jedné školy, ale i založení komunity CLIL škol, které může přispět k výměně zdrojů, informací a zkušeností (např. prostřednictvím aktivního networkingu).

8) Kontext a kultura: Mezi klíčové oblasti vzdělávání patří porozumění kontextu a kultuře jako podmínkám nejen pro učení se obsahu, ale i pro komunikační chování. K jejich rozvoji přispívají mimo jiné pravidelné kontakty se zahraničními partnery v kultuře jazyka CLIL a mobilita učitelů, žáků a účast škol v mezinárodních projektech.

Ukázka kurzu pro přípravu (nejen) budoucích učitelů CLIL

Od školního roku 1999/2000 jsou na Univerzitě Karlově – Pedagogické fakultě studenti připravováni ve speciálním kurzu CLIL, který je nabízen jak v prezenční, tak i kombinované formě studia a v mírně modifikované podobě i v rámci celoživotního vzdělávání (pro učitele z praxe). Cílem je rozšířit přípravu učitelů tak, aby jazykové znalosti a dovednosti budoucích učitelů v cizím jazyce byly na dostatečné úrovni pro jeho využití v přímé výuce nejazykového předmětu, znalosti a dovednosti učitelů v nejazykovém předmětu byly doplněny hlubokým porozuměním lingvistických, sociálních, kulturních a psychologických aspektů cizího jazyka a aby učitelé byli ochotni využívat netradiční postupy při vyučování a byli v co největší míře vstřícní k individuálním odlišnostem

žáků ve třídě. K tomu kurz přispívá hlavně ve dvou směrech: zaměřením na otázky interakce tří jazyků (mateřský jazyk, cizí jazyk a jazyk odborného předmětu) při výuce s důrazem na výhody, nevýhody a možné problémy, které se mohou vyskytnout, a na rozdíly mezi prací učitele nejazykového předmětu při výuce v mateřském a v cizím jazyce.

Kurz, jehož podrobnější popis a zkušenosti z kurzu lze najít např. v: Novotná-Hofmannová (2002), pokrývá tyto oblasti:

1. Nejazykový předmět a jeho didaktika při výuce v cizím jazyce (terminologie v cizím jazyce, přesnost odborného jazyka při CLIL, didaktické přístupy při výuce nejazykového předmětu v cizím jazyce).
2. Cizí jazyk a didaktika CLIL (základní otázky bilingvního vzdělávání, odborná metodická terminologie pro vedení výuky v cizím jazyce, analýza vrstevnického mikrovyučování s ohledem na kulturní rozdíly, možnosti využití strategií z výuky cizího jazyka pro výuku nejazykového předmětu).

Literatura:

HANSEN-PAULY, M. A., et al. *Teacher Education for CLIL across Contexts. From Scaffolding Framework to Teacher Portfolio for CLIL*. Directorate-General for Education and Culture, 2009

NOVOTNÁ, J., HOFMANNOVÁ, M. Nový vzdělávací přístup - CLIL. Integrace jazykové a odborné aprocace v pregraduální přípravě učitelů. In KUBÍNOVÁ, M. (eds.) *Sborník z Celostátního setkání kateder připravujících učitele matematiky*. Praha : PedF UK, 2002, s. 59-63. ISBN 80-7290-110-9.

PhDr. Irena Mašková

Anotace: Prezentace zprostředkovala informace o projektech uskutečňovaných v rámci programu Evropského střediska pro moderní jazyky Rady Evropy v Grazu. Toto středisko, jehož je Česká republika členem, pracuje v rámci střednědobých/čtyřletých programů na podporu moderních jazyků.

Text přednášky: Evropské středisko pro moderní jazyky Rady Evropy nyní realizuje program na léta 2008-2011 na těchto webových stránkách:

<http://www.ecml.at/Programme/Programme20082011/tabid/154/language/en-GB/Default.aspx>, který zahrnuje a zahrnoval následující projekty přímo či nepřímo se vztahující ke CLILu.

Pod názvem *Content-based teaching for young learners* na odkazu <http://eplc.ecml.at> nalezneme obsahové moduly pro výuku na prvním stupni ZŠ vedenou ve francouzštině, němčině a ruštině, zejména v rámci témat týkajících se historie, zeměpisu, hudební a výtvarné výchovy.

Ke stažení je také rámcový manuál pro tvorbu osnov přípravy učitelů, zaměřující se na výuku typu CLIL: *European Framework for CLIL Teacher Education - výsledek projektu s názvem Curriculum development for Content and Language Integrated Learning*: <http://clil-cd.ecml.at>. Materiál, který obsahuje příklady dobré praxe, je obsahem projektu *Good Practice in Content and Language Integrated Learning for Languages Other Than English* (CLIL-LOTE-GO): <http://clil-lote-go.ecml.at>.

Pro ty zájemce, kteří teprve chtějí začít s výukou metodou CLIL, je určen projekt *Content and Language Integrated Learning Through Languages Other Than English - Getting started* (CLIL-LOTE-START): <http://clil-lote-start.ecml.at>. Jiný projekt s názvem *Content Based Teaching Plurilingual/Cultural Awareness* (ConBaT), <http://conbat.ecml.at>, má pomoci učitelům využít metodu CLIL při výuce předmětů na prvním i druhém stupni škol s cílem poukázat i na nutnost spojit výuku obsahu a jazyka s prvky výuky k vícejazyčnosti a získání interkulturních kompetencí.

Program na léta 2012-2015 vznikne na základě předložených návrhů na projekty a návrhů na tendry, nicméně domníváme se, že projekty zaměřené na CLIL budou rovněž tvořit jeho součást. Program bude specifikován koncem roku 2011.

3. Realizované workshopy

3.1 Workshop 1

Název: „Thinking Hats“ aneb jak začít s CLIL

Mgr. Naděžda Vojtková

Workshop se zaměřil na způsoby zavádění CLIL do českých škol a na možné problémy a výzvy, které mohou učitelé i administrátoři řešit. Pomocí teorie šesti „přemýšlivých“ klobouků (de Bono, 1999) se účastníci snažili utřídit svá očekávání a názory. Ty byly následně porovnány s reálnou situací v několika českých školách, které se účastní projektu CLIL Vysočina Education.

Zavedení CLIL metodiky do výuky je inovace, která se do jisté míry bude týkat práce všech učitelů, žáků, rodičů a vedení školy. Pokud se škola rozhodne uplatňovat CLIL v jakékoli podobě, měla by seznámit se svým záměrem všechny účastníky, přímé i nepřímé. Žáci, rodiče, administrátoři by měli znát, jaké jsou cíle změny, jaké postupy budou uplatňovány a proč je změna zaváděna. Tento první krok může přinést řadu problémů, které ti, kteří se o inovaci zasazují, budou muset řešit. Může se jednat o problémy organizační, ale také o obtíže, které každá změna, zejména systémová, s sebou přináší. Jde především o překonání nedůvěry všech zúčastněných ze zavádění změny, strach z neznámého a pochyby o účinnosti nových postupů. Mnohdy nadšené inovátory nepříjemně překvapí a zarazí negativní reakce okolí na jejich snahy a může se stát, že i sebelepší změna vyvolá nepřiměřené reakce v kolektivu školy, mezi žáky a studenty i mezi rodiči.

Teorie šesti klobouků, popsaná v knize Six Thinking Hats autora Edwarda de Bona, pomůže učitelům i školám zamyslet se nad možnými problémy, předjímat některé konfliktní situace a připravit se na jejich účinná řešení. Když přemýšlíme o problému, „...snažíme se zvládat zároveň příliš mnoho aspektů. Emoce, informace, logika, naděje a tvořivost se na nás hrnou ze všech stran. Máme pocit, že zonglujeme s mnoha míčky.“ De Bono nabízí řešení, jak proces přemýšlení jasně strukturovat a jak zahrnout všechny aspekty ovlivňující naše rozhodování, aniž bychom měli pocit, že nás pohlcují a zabraňují nám v řešení problému.

Šest „přemýšlivých“ klobouků umožní **pohled na CLIL z několika úhlů**. Bílý klobouk reprezentuje pohled neutrální a objektivní, důležitá jsou objektivní fakta. Červený klobouk je klobouk plný emocí, černý klobouk ukazuje na možné slabé stránky, žlutý klobouk je klobouk optimistický a pozitivní, zelený klobouk přináší nápady a kreativní řešení, modrý klobouk řídí proces myšlení a monitoruje, zda vše běží podle plánu.

Pro zavedení CLILu do školní praxe můžeme předpokládat následující příklady paralelního myšlení reprezentovaného **šesti klobouky**:

Bílý klobouk (neutrální, objektivní) - CLIL je smysluplný, obsah je zprostředkovaný se zaměřením na žáka, navazuje na jeho již existující znalosti a dovednosti, učitel poskytuje podporu jazykovou

i obsahovou, žáci využívají cizí jazyk k opravdové komunikaci, jsou pozornější a motivovanější, škola si vylepší svůj profil, výuka v cizím jazyce připraví studenty na budoucí studium i povolání.

Červený klobouk (emocionální) – žáci nejsou nadaní, škola nemá prostředky, učitelé jsou přetíženi, je to spousta práce, kterou učitelům nikdo nezaplatí, nebo naopak, je to skvělé, bude se k nám hlásit spousta žáků, rodiče mají zájem o to, aby jejich děti uměly cizí jazyky, a proto nás určitě podpoří v počátečních i dalších fázích výuky.

Černý klobouk (opatrný, rezervovaný) – učitelé neumějí jazyk na patřičné úrovni, žáci se pořádně nenaučí obsahový předmět, nebudou umět českou terminologii, slabší žáci budou více zaostávat, vedení školy nevytvoří odpovídající podmínky pro zavedení CLILu.

Žlutý klobouk (pozitivní, optimistický) – v současné konkurenci CLIL přitáhne více žáků do naší školy, naučíme se spolupracovat napříč předměty, žáci budou používat jazyk v reálných komunikačních situacích, budou rozvíjet své učební strategie a kognitivní dovednosti, učitelé si budou zvyšovat svoji jazykovou úroveň a metodické dovednosti.

Zelený klobouk (kreativní, inovativní) – budeme více využívat moderní komunikační technologie, naučíme se nové metody práce ve výuce, budeme se moci účastnit mezinárodních projektů.

Modrý klobouk (rozvážný, systematický) – musíme zajistit všeobecnou informovanost všech zúčastněných, musíme si vytvořit databázi vhodných materiálů, musíme se vzájemně informovat o našich pokusech, musíme být v kontaktu s kolegy z jiných škol, musíme zajistit zdroje financování inovace.

Pokud výše uvedené aspekty rozložíme a věnujeme se jim postupně v tom pořadí, jak jsou uvedeny ve výčtu, celý proces myšlení a rozhodování se zjednoduší a zprůhlední. Ve workshopu si účastníci vyzkoušeli tuto metodu řešení problémových situací a ve skupinách rozdělených podle jednotlivých klobouků se snažili předvídat, jaké názory by se mohly objevit v různých fázích uvádění CLILu do jejich škol. Potom v nové skupině, ve které byly zastoupeny výstupy z první části diskuze, se snažili navrhnout kroky uvedení CLILu na školách, přičemž respektovali a brali v úvahu všechny aspekty, které by mohly jeho zavedení ovlivnit.

Výstupy z diskuzí u jednotlivých skupin se dají shrnout do následujících bodů:

- zavádět CLIL ve škole postupně a s rozvahou, tomu by měla předcházet informační kampaň mezi zřizovateli škol, kolegy, žáky i rodiči;
- pedagogové by měli mít možnost spolupracovat v rámci školy i mimo ni, měli by cítit podporu vedení školy i ostatních řídicích a kontrolních subjektů (MŠMT, ČŠI), nutná podpora učitelům, kteří CLIL začnou používat, v oblasti materiálů (nové pomůcky, materiály atd.);
- škola / partnerské školy by měly vytvořit svůj portál / on-line databázi, kde by se soustřeďovaly příklady dobré praxe, nahrávky z výuky CLIL pro sdílení vhodných materiálů do výuky;

- škola by měla zajistit důkladné vzdělávání učitelů v oblasti metody CLIL a zároveň jazykové vzdělávání učitelů odborných předmětů;
- potřeba uveřejňování výsledků pedagogických výzkumů v oblasti CLIL výuky, které se zaměřují na kvalitu osvojování si obsahu i jazyka a studijních dovedností a dalších teoretických východisek pro CLIL.

Literatura:

DE BONO, E. *Six Thinking Hats*. New York : Back Bay Books, 1999.

Název: Školení učitelů a výukové materiály v rámci CLIL

Phil Ball

Na základě praktických příkladů se workshop snažil prokázat vztah mezi výběrem a vytvořením vhodných materiálů v kontextu metody CLIL, aby byl zaručen úspěch implementace CLIL v praxi. Workshop vyzdvihnul úspěšnost metody CLIL, podtrhnul tu skutečnost, že odborné přípravy nelze oddělit od didaktických materiálů samotných. Výukové materiály v rámci CLIL se liší od tradiční výuky, vykazují specifické parametry.

Součástí procvičování s využitím metody CLIL mohou být následující čtyři **typy aktivit**:

- aktivity zaměřené na zlepšení **komunikace mezi žáky** (peer communication) – osvojení si koncepčního obsahu a zlepšení komunikativních dovedností;
- aktivity sloužící k rozvoji **čtenářských dovedností** – s pomocí textů, které obsahují velké množství koncepčních a jazykových prvků;
- aktivity zaměřené na rozvoj **ústního a písemného projevu** se zaměřením na jeho plánování a kritéria hodnocení;
- aktivity zaměřené na zapojení **vyšších kognitivních dovedností** – přimějí žáky myslet – nabídnout více příležitostí pro využití celé škály pokročilejších technik.

Velká část workshopu byla věnována ilustraci těchto aktivit, kde si učitelé vyzkoušeli roli žáků. V první aktivitě *Toulka po zdravotnictví* se jednalo o příklad 5. zásady (viz přednáška Jak se realizuje výuka metodou CLIL?), ve které účastníci kladli kvízové otázky chozením po třídě („class mingle“) a snažili se na ně odpovědět. Zde byl naplněn koncepční cíl 5. zásady, kdy se jednalo o tematiku biologie člověka. Aktivita přiměla žáky komunikovat (první typ aktivity výše) a byla vystavěna na stoprocentním využití výukových opor – podpůrných prostředků. Jazyk zde plnil úlohu doprovodného prostředku, avšak účastníci na něm pracovali později, během zpětné vazby či „sumarizační“ fáze. I tak ovšem jazyk zůstával podřízen koncepčním a procedurálním cílům.

Druhá aktivita Průkopníci vědecké revoluce demonstrovala klíčový význam návrhu úloh (zásada 4. přednášky) pro úspěch metody CLIL. Účastníkům byl dán výčet objevů a známých proklamací různých vědců / známých osobností, které měly být spojeny s těmito osobami a zasazeny do historického a časového kontextu. Zásadní byly rozdílné instrukce zadání od těch, které se používají v hodině dějepisu. Díky cizímu jazyku byli žáci schopni najít podobnosti a ukázalo se, že lze aktivitu provádět i bez detailní znalosti historických konceptů. Třebaže to nebylo hlavním smyslem, aktivita ilustrovala, jak lze žáky s nedostatečnými znalostmi jazyků podpořit tím, že jejich pozornost přitáhneme k faktu, že **pomocí jazyka nalézáme odpovědi**.

První z aktivit na tematiku zdravotnictví byla příkladem využití výukových opor, které žákům poskytnou jazykové prostředky potřebné pro danou aktivitu. V rámci druhé aktivity byl ukázán princip zasazení, kdy dochází k úpravě jazykových prostředků v daném výukovém materiálu tak,

aby žáci prostřednictvím jazyka porozuměli obsahu. Workshop se také zabýval konceptem posloupnosti (viz zásada 1. z přednášky Jak se realizuje výuka metodou CLIL?), jeho fázemi a jazykem, který můžeme s fázemi spojit. Vše bylo vyzkoušeno na výstavbě přírodovědné hodiny (účastníci identifikovali aktivity a určovali jejich pořadí) z hlediska návaznosti, kterou je v CLIL (a nejen tam) vhodné dodržovat. Vychází se z předpokladu, že je nutné žáky netradičními způsoby **motivovat**, stimulovat pro komunikaci v cizím jazyce (ice-brakers, warmers, stimulating interest), **připravit**, uvést do tématu, aktivovat jejich předchozí znalosti a ty uvádět do souvislostí (establishing pre-knowledge, introductory phase), v hlavní části žáky vhodnými technikami vést k aplikaci a analýze (main conceptual content) a v závěrečné fázi **realizovat zpětnou vazbu a evaluovat** (synthesis and or assessment). Aktivity CLIL nelze v plném rozsahu hodnotit izolovaně (pokud nebyly posouzeny podle určitých kritérií). Proto je koncept posloupnosti v teorii založené na metodě CLIL klíčový.

Název: Hodnocení a metoda CLIL v humanitních předmětech

Mgr. Michaela Čaňková

Pokud ve své výuce využíváme metodu CLIL, musíme také vědět, jak aktivitu žáků či jejich projevy hodnotit. Workshop seznámil s různými druhy a postupy v hodnocení. Kromě toho účastníci diskutovali o tom, jaká je role mateřského jazyka v CLIL a jak např. hodnotit žáky, kterým studium jazyka dělá problémy. Probíraly se otázky, jakým způsobem hodnotit, tj. co je předmětem hodnocení, na co se při hodnocení zaměřovat, jestli na obsahovou stránku předmětu, jazyk, splnění úkolu, nebo spolupráci žáků, a také, jakou důležitost přiřknout každé složce.

Koncepce workshopu vycházela z nejnovějších publikací k problematice integrované výuky od profesorky Do Coyle – CLIL (2010), R. Tanner, W. van der Es – CLIL Skills (2010) a zamýšlela se nad diskuzí, která je vedena na portálu www.factworld.info (Café CLIL – Assessment issues). Vycházelo se z předpokladu, že hodnocení závisí na způsobu definování integrace, respektive jak je definován vztah mezi obsahem a cizím jazykem. Ve skupinové diskusi byl probírán názor odborníků, který akcentuje hodnocení pouze složky „content“ ve výuce neязыkového předmětu. Cizí jazyk je v CLIL hodině pouze nástrojem, jehož cílem je „improve communication of the content“. Byly probírány metodiky testování, které využívají formativního i sumativního hodnocení, techniky formální a neformální zpětné vazby (pochvala, verbální hodnocení), hodnocení spolužákem, sebehodnocení a význam kontinuálního hodnocení. V závěru se workshop zabýval principy hodnocení v mateřském jazyce (L1) a v cizím jazyce (L2). Účastníci došli k závěrům, že „obsah“, který je zprostředkován v cizím jazyce, by měl být také v L2 hodnocen, a ne naopak.

Literatura:

DALE, L., VAN DER ES, W., TANNER, R. *CLIL Skills*. ICLON, Universiteit Leiden, 2010.

BENTLEY, K. *The TKT Course, CLIL Module*. University of Cambridge, CUP, 2010.

Název: **Hodnocení a metoda CLIL v přírodovědných předmětech** doc. RNDr. Jarmila Novotná, CSc., Mgr. Lenka Tejkalová

Workshop byl věnován tématům důležitým pro výuku CLIL: kritériím hodnocení při CLIL a vyučovacími strategiím vhodným pro výuku formou CLIL. Účastníci se seznámili s různými pracovními listy do různých vědních oborů, které reflektovali a na nichž byly ilustrovány techniky hodnocení. Účastníci měli také možnost si sami vyzkoušet vhodné postupy pro tuto formu výuky.

Lektorky vycházely z těchto teoretických východisek: *Hodnocení v rámci CLIL nelze uchopit bez důkladné analýzy toho, co se v hodině skutečně vyučuje, jaké jsou cíle a kde je těžiště; máme-li jednu věc hodnotit, musíme druhou přizpůsobit tak, abychom žákům nezvyšovali náročnost úkolu ve dvou parametrech zároveň. Workshop se tedy soustředí na dvě hlavní oblasti: na scaffolding jako formu kompenzace jazykové náročnosti úlohy a strategii umožňující objektivnější hodnocení obsahu a na samotné hodnocení, zejména na možnosti využití technik a strategií výuky cizího jazyka pro autoevaluaci a hodnocení v odborném předmětu.*

Motivace - ukázka „scaffoldingu“

Workshop začal motivací účastníků, názornou **roleplay** „operace“: Dobrovolnice má za úkol postupně podávat „chirurgovi“ (vedoucí workshopu) správné předměty, které však chirurg označuje neexistujícími názvy (zvoleny zcela nesmyslné výrazy, aby simulovaly situaci, kdy žák musí pracovat s neznámým pojmem). Chirurg tak musí předměty popisovat nebo jinak přiblížit, aby dobrovolnice byla schopna podat ten správný.

Následně jsou pojmenovány a na tabuli zapsány různé použité způsoby prezentace nového pojmu: **demonstrace** (buď přímé ukázání na předmět, nebo jeho pantomimické předvedení), upozornění na **podobnost nebo odlišnost** od dalšího předmětu, uvedení charakteristické **vlastnosti nebo funkce**, **využití** testu či **experimentu** (ideálně žákem vedený pokus, který vyučující jen umožní/zprostředkuje), vizualizace (nákresem nebo modelem); jsou také shrnuty metody, jak podpořit zapamatování pojmu (opakování, spojení se zvukem, upozorněním na podobnost s již známým výrazem atd.).

Úrovně jazyka v CLIL

Co vlastně člověk z cizího jazyka v CLILu potřebuje? V přírodovědných předmětech se navíc kromě dvou jazyků objevuje třetí rovina - symbolický zápis nebo grafické představení dat a zadání. Jsou rozebrány **roviny jazyka: specifická, akademická a běžná**, které jsou následně ilustrovány na lingvistické analýze konkrétní matematické úlohy. Účastníci mají možnost diskutovat, jak dalece se liší šíře slovní zásoby potřebná pro pochopení a splnění úkolu při různých formách zadávání a plnění téže úlohy (ústně/písemně/graficky, otevřená odpověď / výběr z možností aj.). Závěr z této části, podpořený zkušenostmi učitelů z praxe, je ten, že v přírodovědných předmětech je nutné si uvědomit posun významových rovin slov v běžném jazyce a v rámci předmětu. Chyby

Žáků mohou být způsobeny nesprávným nebo nepřesným chápáním pojmu, je nutné být si tohoto problému vědom, soustředit se na něj jak během výuky, tak při přípravě hodnocení. Přírodovědné předměty intenzivně využívají **vlastní symbolický a ikonický jazyk**, který může představovat jak usnadnění, tak bariéru, a je nutné ho zohledňovat jako další parametr hodnocení.

Hodnocení - analýza pracovního listu, jeho využitelnost pro hodnocení

Pro hodnocení je nutné si uvědomit, čeho si budu jako učitel při hodnocení všimát a co žákovi usnadní, či naopak zkomplikuje plnění zadaného úkolu a tím ovlivní hodnocení. Účastníci pracovali s různými ukázkami pracovních listů ve dvojicích dle svých aprobací.

Při prezentování svých výstupů se zabývali hlavně rozsahem slovní zásoby (která je specifická nebo obecná), obsahem (co z látky budou žáci znát a co ne), organizací práce (zda s pracovním listem budou moci žáci pracovat sami), kvalitou pracovního listu atd. Konkrétně navrhli, jak by pracovní list vylepšili, jak by ho adaptovali pro různé ročníky, jak vkomponovat různé techniky scaffoldingu (= strategie, jak žákům pomoci kompenzovat neznalost jazykových struktur; různé verbální i neverbální opory), které by mohly být využity.

Nástroje (nejen) hodnocení

V závěrečné části workshopu jsou představeny metody pro hodnocení (ale také evokaci nebo procvičení) odborného předmětu, které čerpají ze strategií a metod výuky cizího jazyka - účastníci zkoušejí aplikovat typy cvičení typické pro učebnice cizího jazyka (spojování částí vět, doplňování chybějícího slova apod.) na konkrétní tematické celky odborných předmětů.

Navrhované modely učitelům ilustrují důležitý koncept metodologie CLIL: využívání a kombinace jak metod z didaktiky odborného předmětu (zejména těch, které vycházejí z konstruktivistického nebo sociokonstruktivistického paradigmatu), tak metod a strategií cizího jazyka či koncepce kritického myšlení a dalších.

Na konci byla otevřena zásadní otázka: Je důležité - a je vůbec možné - přijít na to, s čím měli žáci problém - s jazykem, nebo s látkou, nebo s obojím? Aneb jaký zvolit diagnostický nástroj? Byla ilustrována jedna z možností na výzkumu Hofmannové, Novotné a Hadj-Moussouvé (podklady dostupné na http://www.icme-organisers.dk/tsg27/papers/16_Hofmannova_et_al_fullpaper.pdf).

Závěrem

Workshop představil hodnocení jako jeden z postupných kroků v komplexním přístupu k integrovanému vyučování. Zapojoval účastníky jak do prezentace, tak do následné debaty, umožnil účastníkům s aprobacemi z různých přírodovědných předmětů pracovat s pracovními listy z jejich odbornosti a diskutovat na tomto podkladě jak otázky odborného jazyka a jeho zpřístupnění žákům, tak efektivitu různých typů cvičení/aktivit pro metodu CLIL a meze a možnosti jejich využití pro hodnocení. Poukazoval na rozdíly mezi mluvenou a psanou formou hodnocení, navrhl řadu možností, které učitelé mají možnost integrovat do vlastního portfolia používaných strategií a metod.

4. Ozvěny účastníků konference

„Pro mě osobně byl nejpřínosnější workshop, na kterém byly prezentovány konkrétní formy práce vhodné pro výuku metodou CLIL. Některé z nich jsem už předala svým dalším kolegům (včetně rodilých mluvčích, kteří u nás ve škole působí), protože by jejich využití ve vyučování opravdu přispělo k aktivizaci žáků a k jejich většímu aktivnímu zapojení do výchovně vzdělávacího procesu. ...Uvědomila jsem si, že hodně aktivizujících metod a forem práce, které využíváme v hodinách výuky angličtiny, by bylo snadné využít i v hodinách jiných předmětů.“

Miluška Karásková, ZŠ SNP Hradec Králové

„Konference se mi líbila, přinesla mi nové inspirativní informace a možnost vidět, jak odborníci na toto téma ‚vyvracejí mýty‘ a taky o problematice přemýšlejí.“

Alice Brychová, MU Brno

„Z celé konference si odnáším jeden důležitý poznatek: Není možné se do toho pustit nějak nadivoko systémem ‚pojďme do toho, nějak to dopadne‘, ale je potřeba nejprve řádně informovat a vzdělat učitele.“

Jiří Sumbal, VOŠ a SOŠ Kopřivnice

„Oceňuji, že jste se soustředili na problematiku CLILu v českých podmínkách, či v případě zahraničního účastníka upozornili na konkrétní podmínky, které jsou při implementaci CLILu nezbytné ...Oceňuji kritický pohled na problematiku CLILu založený na praxi.“

Jarmila Bílková, ČŠI

5. Medailony prezentujících

Naděžda Vojtková se věnuje metodice výuky anglického jazyka na katedře anglického jazyka na PdF MU. Její profesní zájmy zahrnují využití literatury v hodinách anglického jazyka, výuku mladších žáků a v posledních letech se věnuje obsahově a jazykově integrovanému vyučování - CLIL. Je metodičkou projektu ESF Angličtina napříč předměty, který řídí Vysočina Education a jehož partnerem je KAJ PdF MU. N. Vojtková se věnuje pregraduálnímu i dalšímu vzdělávání učitelů anglického jazyka, byla vyškolená Britskou radou a lektorovala semináře na národních i mezinárodních letních školách pro učitele. Prezentovala na mnoha konferencích učitelů angličtiny v ČR i v zahraničí.

Lenka Tejkalová vystudovala Pedagogickou fakultu UK, obory Matematika a didaktika matematiky a Anglický jazyk a literatura. Na katedře matematiky PedF UK studuje v doktorandském studijním programu, zaměřuje se na specifika matematiky v integrované výuce. Vyučuje na Lauderových školách v Praze. Je spoluautorkou a tuteorkou e-learningového kurzu CLIL pro KAJL a KMDM PedF UK. V letech 2009-2010 byla řešitelkou grantového projektu GAUK: Integrovaná výuka jako výzva pro studující učitelství. V rámci doktorského studia se na stáži v Itálii účastnila přípravy a realizace série workshopů pro učitele zaměřené na přípravu učitelů přírodovědných předmětů pro integrovanou výuku.

Phil Ball pracuje pro Federaci baskických škol (Ikastolas Elkarte) se sídlem v San Sebastiánu. Obdržel diplom z anglické literatury a jazyka, PGCE v angličtině a MA z aplikované lingvistiky z University v Essexu. Začal učit v druhé polovině 70. let v anglické základní škole, poté přesídlil do škol s bilingvními programy v Limě, Peru, pak učil v Ománu před ukončením cesty ve Španělsku, kde žije v baskickém regionu od roku 1991. Přednášel fonetiku a lingvistiku na Univerzitě Deusto po dobu šesti let. Přeorientoval se na školení pedagogů a tvorbu CLIL metodických materiálů, které tvoří pro federaci baskických škol a je těsně spjat s jejich úspěšným bilingvním projektem Eleanitz. Svoji odbornost uplatňuje i v distančním vzdělávání jako CLIL tutor a vytvořil modul CLIL jako součást vysokoškolských materiálů. Zapojil se do několika evropských projektů, napsal řadu učebnic pro CLIL školy ve Španělsku orientovaných na společenskovední obory. Knihu o svých prvních zkušenostech s učením s názvem „The Hapless Teacher’s Handbook“ vydal v Anglii. V současné době pracuje na podpoře integrované výuky (CLIL) a bilingvních programů - tvoří osnovy pro výuku odborných předmětů v angličtině. V roce 2009 působil také jako

Školitel a autor materiálů pro vědu a matematiku v projektu pro katarské ministerstvo v Doze.

Jarmila Novotná je docentkou na Katedře matematiky a didaktiky matematiky Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy v Praze. Podílí se hlavně na zajišťování výuky předmětů z oblasti didaktiky matematiky, algebry a metod řešení úloh. Spolu s PaedDr. M. Hofmannovou z Katedry anglického jazyka a literatury připravily koncepci předmětu CLIL - výuka matematiky v angličtině. Tento projekt byl rozšířen i na další cizí jazyky a neязыkové předměty. Aktivně je zapojena do dalšího vzdělávání učitelů matematiky, a to jako autorka metodických textů pro učitele i jako lektorka dalšího vzdělávání učitelů. Na Fakultě jaderné a fyzikálně inženýrské ČVUT zajišťuje výuku předmětu Lineární algebra v anglickém jazyce. Ve výzkumu se zaměřuje plně na témata z didaktiky matematiky. Hlavní směry jejího výzkumu jsou: analýza řešitelských procesů žáků, jazykové faktory ve vyučování matematice, aktivizační postupy ve vyučování matematice, profesní příprava učitele matematiky, přenášení výsledků výzkumu do učitelské praxe. Je řešitelkou nebo spoluřešitelkou řady národních i mezinárodních projektů, z nichž část je zaměřena na zavádění CLIL do praxe. Je členkou redakčních rad tří mezinárodních odborných časopisů. Je spoluautorkou řady učebních textů pro všechny typy škol.

Michaela Čaňková vystudovala na FF UK obory angličtina a latina. Její učitelská historie zahrnuje výuku anglického jazyka na školách různého typu: gymnázium, jazyková škola, pedagogická fakulta i pedagogické centrum. Je autorkou několika učebnic či příruček vydaných u nás a v zahraničí, které se týkají metodiky výuky literatury, reálií a interkulturních témat. Výběrem jmenujme např. Open Gates (Leda, Praha, 2005), Developing and Assessing Intercultural Communicative Competence (Rada Evropy, Graz, 2007), Open Channels (Leda, Praha, 1997), Literary Supplements (Macmillan, Oxford, 2006). Se Simonem Gillem je spoluautorkou příručky Intercultural Activities (OUP, Oxford, 2007). Přednáší na konferencích k jazykům, píše recenze učebnic, věnuje se CLILu a v poslední době také organizuje a vyučuje v letních kurzech pro učitele na téma Irská studia.

www.vuppraha.cz

www.rvp.cz

